

labours and toils how would it be possible for us to have more facts and data from the history of our museums and have also given lots of professional base for new museological projects.

Višnja Zgaga

NASTANAK I RAZVOJ ZBIRKI POMORSKOG I POVIJESNOG MUZEJA HRVATSKOG PRIMORJA, RIJEKA

GOROSLAV OŠTRIĆ

UVOD

Najstarija poznata muzejska zbirka na području sadašnje Primorsko-goranske županije bila je čuvena kolekcija umjetnina maršala grofa Laval Nugenta (1777.-1862.) rođenog Irca, koji se u austrijskoj službi proslavio kao vrstan vojskovođa, osobito u ratovima protiv Napoleona. Budući da je bio veliki ljubitelj starina, posebno antičkih spomenika, za svog boravka u Italiji pri arheološkim iskapanjima skupio je veliki broj takvih spomenika. Svoju kolekciju obogatio je također i slikama, poglavito starih talijanskih majstora, te drugim antikvitetima.

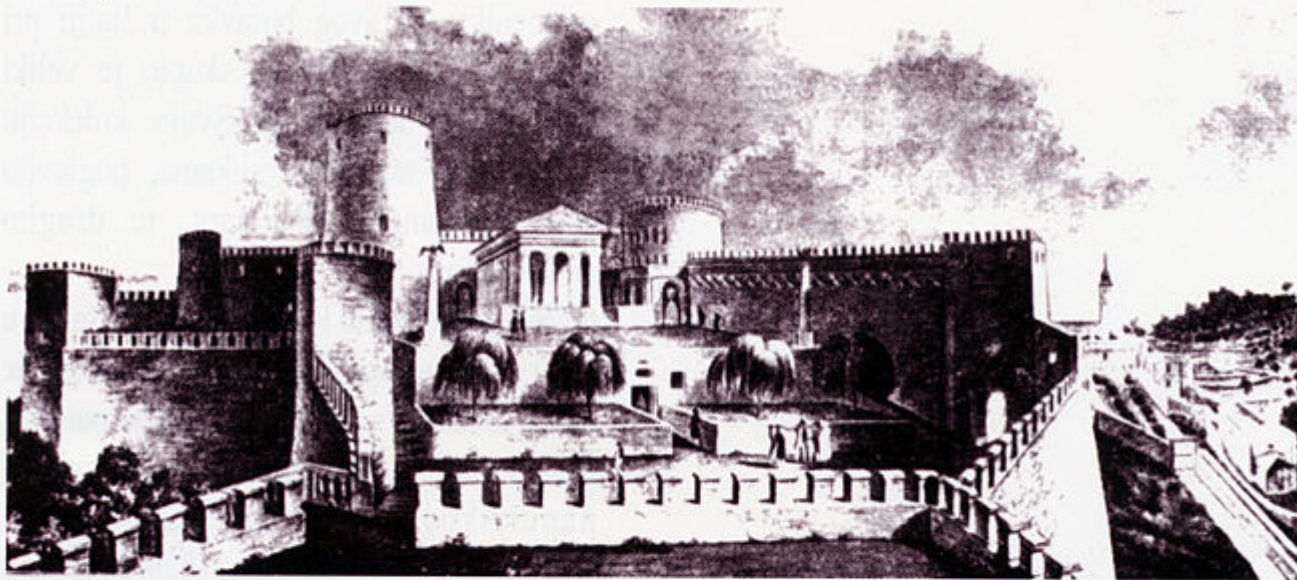
Oženivši Giovannu Rialio - Sforzza ušao je u staru uglednu aristokratsku porodicu, koja je bila u srodstvu s knezovima Frankopanima. Nakon što je neko vrijeme proveo u službi napuljskog Bourbona kao vrhovni zapovjednik njihove vojske, 1820. se vraća u austrijsku službu i preuzima zapovjedništvo u području Vicenze¹. Od toga doba počinje kupovati frankopanske gradove. Godine 1822. zainteresirao se za Trsat čiji ga je dominantni položaj nad Rječinom i riječkim zaljevom vjerojatno privukao 1813. godine za vrijeme njegove ofanzive protiv

Napoleonove vojske kada je i oslobodio Rijeku. Trsat je odabrao za smještaj svoje zbirke kao i vječno počivalište svoje obitelji. Došavši u posjed (posredstvom Ludovika Adamića, uglednoga riječkog trgovca) do

to prvi namjenski izgrađeni muzejski prostor u Hrvatskoj. Radovi su uglavno izvedeni 1837/1838. godine. U sjeveroistočnu kulu (sa širokim otvorima zbog svjetla) smjestio je, prema sudu samog Nugenta³, svoju

Trsat prije restauracije

Restauracija Kaštela: dio (na lijevoj strani crteža) nije nikad izvedena

vlasništva frankopanskog kaštela, koristeći postojeće zidine dogradnjom je sagradio fantastični burg sasvim u duhu romantike 19. stoljeća². Premda restauracija odnosno izgradnja kaštela nije u potpunosti izvedena prema prvotnoj zamisli, ostaje činjenica da je

najvredniju zbirku - zbirku kamenih spomenika, posebno skulpture⁴.

Ostale zbirke smještene su u rezidencijalnoj zgradi u blizini kaštela, koja je dovršena tek nakon Nugentove smrti, a za njegova sina Artura (1870. godine). Tu su se odabrani

posjetitelji Trsata mogli diviti brojnim predmetima Nugentove zbirke, antičkih, renesansnih i novijih kamenih spomenika, brončanim skulpturama i drugim brončanim predmetima, grafikama, predmetima iz ostavštine Frankopana, a ponajviše umjetničkim slikama kojih je, prema svjedočanstvu Ivana Kukuljevića Sakcinskog⁵, bilo preko 200. Siromašenjem Nugentovih nasljednika zbirka na Trsatu se smanjivala da bi preostatak iza II. svjetskog rata završio u sadašnjem Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci kao i dio predmeta koji su došli iz drugih izvora. Veći dio zbirke je još u prošlom stoljeću otkupom dospio u Zagreb te se sada nalazi u Arheološkom muzeju, Hrvatskom povijesnom muzeju, Hrvatskom državnom arhivu i HAZU. Budući da je o toj zbirci u Muzeologiji⁶ već pisao veoma agilni Igor Žic koji je kroz niz članaka i dvije knjige sabrao niz podataka o Lavalu Nugentu i njegovoj obitelji, značajnoj u društveno-političkim zbivanjima Hrvatske 19.st., s posebnim osvrtom na Nugentovu kolekciju umjetnina i starina, ovdje smo željeli samo podsjetiti da je dugogodišnjim postojanjem u Rijeci ta kolekcija nesumljivo utjecala i na stvaranje drugih zbirki pa i muzeja u gradu, a zbirke Povijesnog i pomorskog muzeja Hrvatskog primorja bez primjeraka iz Nugentove ostavštine bile bi znatno siromašnije.

Mnoge zbirke Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci nastale su u većoj ili manjoj mjeri zahvaljujući darovima pojedinaca ili institucija, koji su posjedovali određene predmete bilo

nasljedstvom ranije stečenog inventara (u obitelji ili instituciji), bilo da su ih sami nabavili zbog sklonosti prema umjetninama, raznim rijetkostima, općenito starinama. Mnogi od njih nisu bili pravi kolekcionari.

U svakom slučaju od druge polovine XIX. st. bilo je na području Rijeke više sabirača starina (Ciotta, Geletich, Tuchtan, Cresanin Josip Petris) koje će jednim dijelom tijekom vremena darivanjem ili prodajom završiti u zbirkama muzeja, koji je postupno nastajao od 1872. Godine.⁷

Međutim, popunjavanje muzejskog fundusa, ako izuzmemo numizmatičku i prirodoslovnu zbirku, sporo je napredovalo dijelom možda i zbog ograničenih prostornih mogućnosti (samo jedna soba u gradskoj biblioteci)⁸, ali i zbog stava najutjecajnijeg Riječanina Giovannija Ciotte (koji je od 1872. niz godina obnašao čast gradonačelnika Rijeke) da Rijeci nije potrebit *muzej lijepih umjetnosti*, već je preferirao prirodoslovni muzej.⁹

Predmeti za muzej tako su prikupljani s raznih strana, često bez ikakve veze s Rijekom, pa ni Societa di Storia Patria sa svojim programom (1889.)¹⁰, koji se ograničio na prikupljanje lokalnih spomenika, nije mnogo promijenio tu situaciju.

U našem prikazu pokušat ćemo donekle pratiti kako su darovima pojedinaca i institucija popunjavani fundusi našeg muzeja, odnosno u kojoj su mjeri doprinijeli cjelovitijem formiranju pojedinih zbirki. Pri tome ćemo se ograničiti samo na one zbirke koje su u ovom Muzeju godinama uživale poseban tretman, te bile izdvojene i zasebno izložene izvan stalne muzejske postave.

Osvrnut ćemo se, također, i na neke najznačajnije skupine spomenika van Muzeja koje zajedno s postojećim muzejskim fundusom čine spomeničku cjelinu vjerodostojnih izvora za povijest ovoga grada, kao i uže i šire okolice, odnosno područja od kojih su neki neophodni za proučavanje ili bolje razumijevanje gospodarske, političke i kulturne prošlosti ovoga dijela Hrvatske.

Svrha ovoga rada više je informativna negoli je detaljan prikaz pojedinih zbirki, budući da svaka od njih zaslužuje cjelovitu obradu radi dostojnog svjedočanstva o sadašnjem stanju pojedinih fundusa ovoga dugo i teško stvaranog muzeja.

ZBIRKA ORUŽJA

Godine 1888. Magistrat je nabavio antičku oštricu mača i jedan sklop puške kremenjače, a bez navoda osobe od koje je nabavljena. Iduće godine dnevnik "La Bilancia" je zabilježio da je "naš uvaženi sugrađanin Lod. Schulze" za muzejsku zbirku kao dar poslao dvije ogromne kamene kugle s turske tvrđave u Dardanelima teške nekoliko "metričkih centi", koje su služile za katapultiranje na neprijateljske brodove.¹¹ Nismo uspjeli doznati što se dogodilo s tim kuglama, a nismo našli ni podatak da su se nalazile među kamenim spomenicima u Villi Margheriti gdje je preselio riječki gradski muzej.

Dok se tako divovske kugle s jedne daleke i strane tvrđave prenašaju u Rijeku, tri topa s riječkih utvrda po vladinom nalogu bila su predviđena da se odnesu u Budimpeštu i tamo pretope, što je vjerojatno i učinjeno, premda je Mario Smoquvina prethodno pismeno

upozorio kako bi se trebali sačuvati.¹²

Isto kao i drugi predmeti iz dalekih zemalja tako su poklanjani i pojedini primjerci oružja raznih "primitivnih plemena". Tako su Giuseppe Muhich i Girolamo Thianich, ploveći na brodovima parobrodskog društva "Adria", poklonili dvije strijele "jednake kao one koje upotrebljavaju divljaci S. Katarina i u brazilijanskim šumama Amerike". One duže (172 cm) upotrebljavali su muškarci, a kraće (138 cm) žene. "La Bilancia" drži potrebitim svojim čitateljima opisati te "strijele od trske, šiljak nazupčen, drven samo sa jedne strane" dok gornji vrh "završava sa dva pera kao gavranova".¹³

Godine 1891. buduća zbirka oružja bit će obogaćena jednom "srednjovjekovnom arkebuzom", koju je darovao gospodin M. Polonio Valli. Međutim, Komisija za muzej također se i sama trudila otkupom popunjavati muzejske funduse pa je tako iz neke privatne zbirke otkupila jednu afričku sjekiru (pretpostavljamo ratnu) i tri štita, vjerojatno iz plemena Zulu.¹⁴

Od kraja XIX. st. sve je teže u nama poznatim izvorima pratiti donacije, pa i kupnju oružja, ali se zbirka nesumnjivo dopunjava, što je vidno i iz knjige inventara:¹⁵ tromblon, osim *spada* (sablja), sablja za stražu, pištolj na kremen, *kaciga* pronađena na Grobničkom polju, zatim *schimitarra ungarese*, dvosjekla sablja (mač).

Od Ante Lenca sa Sušaka otkupljene su dvije paradne sablje iz XVIII. st.¹⁶ Godine 1948. otkupljeno je petnaest raznih komada oružja među kojima su i dvije male puške kremenjače, dva mala pištolja, dvije ratne sjekire (balte), čije su "plosnine lijepo izjetkane sa kiselinom", nož s drškom od

Detalji stalnog postava Zbirke oružja iz 1961.god. Fototeka HPPMHP

bjelokosti rašljastog oblika, egipatske provenijencije, bosanski handžar sa srebrnim okovom, nož ravnoga dvosječnog lista s drvenim koricama, austrijska sablja s koricama iz mesinga itd.¹⁷

Nakon I. svjetskog rata, kada je Rijeka pripala Kraljevini Italiji istodobno s razvojem Sušaka u značajnu luku i trgovačko središte, raste među građanima zanimanje za prošlost ovoga kraja što će, kao što je već spomenuto u radu Željke Cetinić,¹⁸ rezultirati odlukom Gradskog zastupstva 1929., da se osnuje muzej. U tu svrhu novoosnovano muzejsko društvo započelo je prikupljati muzejske eksponate čemu su se odazvale brojne obitelji s područja Sušaka i bliže okolice¹⁹.

U svom izvještaju na kraju 1934. upravitelj

muzeja među darovanim i otkupljenim predmetima ne navodi primjerke oružja. Međutim, iduće 1935. godine Ivan Perović daruje jedan jatagan, Ante Sablić, vicekonzul Austrije daruje jednu veliku i četiri male puške, dva pištolja i jednu posudu za puščani prah, te jednu sablju. Admiral Bačić daruje primjerke oružja iz vaneuropskih zemalja: šešir kineskog topnika, dva komada bokser noževa (1900. g.) koji potječu iz kineske tvrđave Tako; "zatim jednu drvenu sulicu, jedan luk i četrnaest komada Maori strijelica iz Polinezije i New Zelanda, jedan luk i tri komada lovačkih strijelica koje rabe urođenici na otocima Južnog mora". Od A. Pobora kupljen je jedan handžar a 1940. od gospodina Josipa Reša jedan "stari top iz doba Karla VI".²⁰

U popisu darova 1934.-1930. spominje se, također, sablja Jakova Tadejevića, kapetana gradske straže 1848. godine u Bakru, zatim mač iz XIII. st. te "srednjovjekovni buzdovan". Budući da se u Muzeju nalazi samo jedan buzdovan višeperac (XVI./XVII. st.) za kojeg u knjizi inventara stoji da je dobiven od Uprave narodnih dobara pretpostavljamo da je došlo do zabune prilikom inventiranja.

U ratnom razdoblju od 1941.-1945. godine Muzej radi u otežanim uvjetima, posebno kada su za okupacije Sušaka talijanske vlasti pokušale muzejski inventar preseliti u "Magazzini generali" u Rijeci, što je spriječeno zalaganjem nekih talijanskih stručnjaka²¹ jer bi to bilo kobno za cjelokupni muzejski fond.²² Njima je uspjelo da se muzealije premjeste na III. i IV. kat Hrvatskog doma, tj. sušačkog nebodera. Tu je za vrijeme bombardiranja grada mnogo predmeta bilo oštećeno a neki su i nestali.²³

Kroz cijelo to vrijeme u Gradski muzej ušlo je vrlo malo predmeta, a od oružja nije zabilježen niti jedan primjerak. Nakon završetka rata, već u lipnju 1945., upravitelj Gradskog muzeja u Sušaku prof. Vilim Sveško zajedno s prof. Miroslavom Blažičevićem,²⁴ akademskim slikarom, imenovani su za povjerenike u novoosnovanom povjereništvu za spašavanje i očuvanje biblioteka i umjetničkih djela. Nakon što je u kolovoza Vilim Sveško razriješen dužnosti i umirovljen, za novog upravitelja imenovan je Miroslav Blažičević koji svojom agilnošću privlači lijepi broj darovatelja.

Već 10. kolovoza 1945. gimnazijalac "Milan Crnjar daruje jednu kuburu kremenjaču (bez

kremena i šipke nabijače - rabije", a već 24. rujna iste godine Miroslav Blažičević potvrđuje "prijem dviju kubura od financijskog savjetnika Miroslava Pajalića". Kubure su 9. rujna 1943. nađene u kancelariji Marija Rotte, zapovjednika II. armije SLODA (Slovensko-dalmatinske krajine), koja se nalazila u kući Grgurić na Pećinama u Sušaku. Blažičević detaljno bilježi podatke: *1. kubura na piston manjka, upaljač, dužina 41 cm; 2. kubura kremenjača (bez kremena) duž. 43 cm.*²⁵ Godine 1946. pomorski kapetan Marijan Pezelj i Marica Pezelj, rođena Medanić, iz Šoića "daruje iz ostavštine počivše Jelene Polić" između ostalog i: *jednu napravu za pištolj sačmu, jednu kuburu piston sa kapislom dužine 38 cm, dvije kubure na piston duž. 15 cm, jedna barutnica limena dužine 18 cm, jedna lovačka barutnica.*²⁶

Pajkurić Vlatko, pomorski kapetan iz Sv. Barbare (Kostrena) daruje *jedan handžar dužine 77 cm, držak od roga (izjeden), dvokraki rog za nošenje baruta (sa umjetničkim urezom) i jedan prelomljeni nož sa ručicom iz kosti.*²⁷

Romo Pavletić iz Drage daruje handžar (72 cm).

Sinčić Lupis de Tihovac daruje brodski top dužine 115 cm i pušku na piston²⁸, a G. Lubin, špediter na Sušaku, daruje deset topovskih kugli.²⁹

U istoj godini Sinčić Lupis de Tihovac ponovno daruje Muzeju nož u koricama, sjekiru (15 cm dužine), i dva bodeža za pušku dužine 49 cm te sjekiru (vjerojatno bojnu).³⁰

Godine 1948. jedan umirovljenik s Trsata poklonio je jatagan dužine 67 cm čije su srebrne korice filigranski ukrašene.

U darivanju ne zaostaju ni pripadnici starih

riječkih obitelji kao što je Valenčić Irma de Zaccaria, čiji je djed Adam de Zaccaria bio riječki patricij. Ona daruje jednu pistolu i starinski bajunet s drškom od kosti.

U toj godini Muzeju su darovane još dvije starinske puške, jedna sablja, jedan bodež,³¹ jedan pištolj na bubanj,³² a Zdravko Blažić s Trsata daruje jednu sablju austrijske konjice.³³

Tako redom pedantni Miroslav Blažičević svojim krasopisom bilježi darove svojih sugrađana, đaka, pomoraca, domaćica, gospođa i starih riječkih, sušačkih, kostrenjskih, bakarskih, kraljevičkih obitelji. Neke od predmeta je, osim opisom, fiksirao i crtežom označivši mjere kao što je abesinski bodež kojeg je poklonio Anđelo Knežević iz "Gradšped" poduzeća u Rijeci, koji je darovatelj dobio od jednog kapetana talijanske vojske, a ovaj ga donio iz Adis Abebe.³⁴

Rudolf Marčić, akademski slikar iz Lovrana, daruje Muzeju jednu spremnicu za barut i dvije fišeklje. *Spremnica je izrađena u obliku plosnate boce sa kružnim grlicem na vijak. Izrađena je od prešana olova sa prikazima lova na širokim plohama. Fišeklje za patrone također su kvadratičnog oblika sa bogato ukrašenim poklopcem.*³⁵

Godine 1945. zbirka oružja je dopunjena dvosjeklim mačem poljske provenijencije a jedan mač daruje obitelj Müller (inventurni broj 1114/I), 1946. Hrvoje Šarinić daruje dva "mača za mačevanje" tj. športska mača iz XIX. st., Franjo Herljević 1947. talijansku sablju, dok Franjo Begna 1948. daruje dvije austrijske časničke sablje.

Preseljenjem Gradskog muzeja u Nugentovu rezidenciju na Trsatu 1946., zbirka oružja

obogatila se još s nekim primjercima oružja, kao što su dva viteška oklopa sa štitovima (koji su, doduše, imitacija s početka XIX. st., ali su izvrstan rad umjetničkog obrta). K tome treba pridodati i 4 topa koja se i danas nalaze na trsatskoj gradini.

Osim ovakvih pojedinačnih darova u poslijeratnom razdoblju više primjeraka starog oružja pristiže iz Uprave narodnih dobara koja je vodila brigu o napuštenoj ili pak, konfisciranoj imovini. Također bogatiji građani kojima nova vlast oduzima "višak" stambenog prostora i sami donose na pohranu, ali i u trajno vlasništvo dio svoga pokretnog inventara koji im je u takvim uvjetima stanovanja zadavalo velikih briga, a u Muzeju je mogao dobro popuniti praznine postojećega muzejskog fundusa te ostati trajno sačuvan. To su najčešće ponajljepši primjerci oružja egzotičnog, tj. izvaneuropskog podrijetla. Među takvima su dvije ratničke odore japanskih samuraja izrađene od kože, sukna, metala, s kacigom i viziorom³⁶ u obliku zastrašujuće maske.

Sadašnja zbirka oružja ovoga Muzeja broji preko dvjesto primjeraka oružja od čega je oko polovice hladno oružje. Razumljivo je da je po brojnosti najbrojnije ono iz XVIII. i XIX. stoljeća. Znatna dio oružja iz vaneuropskih zemalja vodi se u zbirci egzotike.

Predmeti iz Zbirke oružja prvi puta su zasebno izloženi u muzeju Hrvatskog primorja na Trsatu gdje su ulaz u hodnik bivše Nugentove rezidencije "dekorirani" zbirkom starog oružja. Nakon preseljenja muzejskog fundusa sa Trsata u bivšu Guvernerovu palaču (1957. godine) odnosno promjene naziva muzeja u Pomorski i

povijesni muzej Hrvatskog primorja 1961. godine Zbirka oružja izložena je u prostranom hodniku I kata palače. Tada su izrađene i odgovarajuće vitrine od jasenovog drveta. Budući da se iz hodnika ulazilo u prostoriju u kojoj je u okviru Zbirke egzotike izloženo oružje vaneuropskih zemalja, posjetiteljima je omogućen uvid u cjelokupni muzejski fond oružja.

Potkraj šezdestih godina zbog preparatorsko-restauratorskih zahvata zbirka je demontirana (1969. godine demontirana je i Zbirka egzotike) da bi nakon temeljitog višegodišnjeg rada vrsnog muzejskog preparatora Slavka Brnčića, u čemu je aktivno sudjelovala i kustosica Ljerka Stečić a kao pomoćnik sadašnji preparator Vladimir Biljan, ovo oružje je zasjalo punim sjajem 1977. godine u tri prostorije novootvorenog trakta namijenjenog povremenim izložbama. U novim vitrinama, uz efektne crteže Vladimira Biljana koji su predočili povijesni slijed razvoja oružja, zbirka je postala najatraktivniji dio tada izloženog muzejskog fundusa. Oružje je podijeljeno u tri skupine: hladno, vatreno i oružje vaneuropskih zemalja od kojih je svaka od ovih cjelina bila izložena u zasebnoj prostoriji. Zbog velikog zanimanja posjetitelja, izložba je uz manje korekcije pretvorena u stalni postav Zbirke oružja. Ljerka Stečić kao autorica postava izradila je i prigodni katalog što je dugo vremena uz "Lapidarij" bila jedina značajnija publikacija muzeja. Međutim, uslijed učestalih nemuzejskih zbivanja u reprezentativnim prostorima palače Muzeja, kao i češćim korištenjem dijela vitrina u kojima je bilo izloženo oružje za druge povremene izložbe,

ovaj je prostor u nedostaku prikladnog pomoćnog prostora potkraj osamdestih godina postao spremište za razna pomagala. Najbolji primjeri bili su u više navrata zasebno izlagani:

- a) u Muzeju Hrvatskog primorja na Trsatu (bivšoj Nugentovoj rezidenciji); na ulaznom dijelu i hodniku Muzeja skupa s grbovima;³⁷
- b) u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u prostorima bivše guvernerove palače, tj. u hodniku s bačvastim svodom. Za izlaganje u tom prostoru bile su napravljene posebne vitrine od jasenovog drva;
- c) Ponovo u Pomorskom i povijesnom muzeju 1977. godine u tadašnjem prostoru za povremene izložbe izloženi su crteži i muzejski primjerci oružja.

ZBIRKA KAMENIH SPOMENIKA (LAPIDARIJ)

Zbirka kamenih spomenika - lapidarij - jedna je od najznačajnijih zbirki ovoga Muzeja, jer sadrži prvorazredne povijesne izvore koji zorno predočuju dvomilenijsku prošlost grada na ušću Rječine.

Premda nevelik brojnošću izložaka (pedesetak spomenika), ovaj muzejski lapidarij predstavlja jezgru cjelokupnog do sada poznatog i na području Rijeke sačuvanoga spomeničkog fundusa u kamenu. Ostali pokretni kameni spomenici uglavnom su prezentirani u dvije zasebne cjeline i to:

- a) u lapidariju Zborne crkve Uznesenja Marijina i
- b) u lapidariju klaustera bivšeg augustinskog, sada Dominikanskog samostana sv. Jerolima.

Detalj starogradske kuće u Uzarškoj ulici, s elementom prozora i balustrade od kovanog željeza. Fototeka HPPMHP-a.

Manji broj kamenih spomenika izložen je u prostoru ispred kapele zavjetnih darova svetišta Gospe Trsatske, te na trsatskoj gradini.

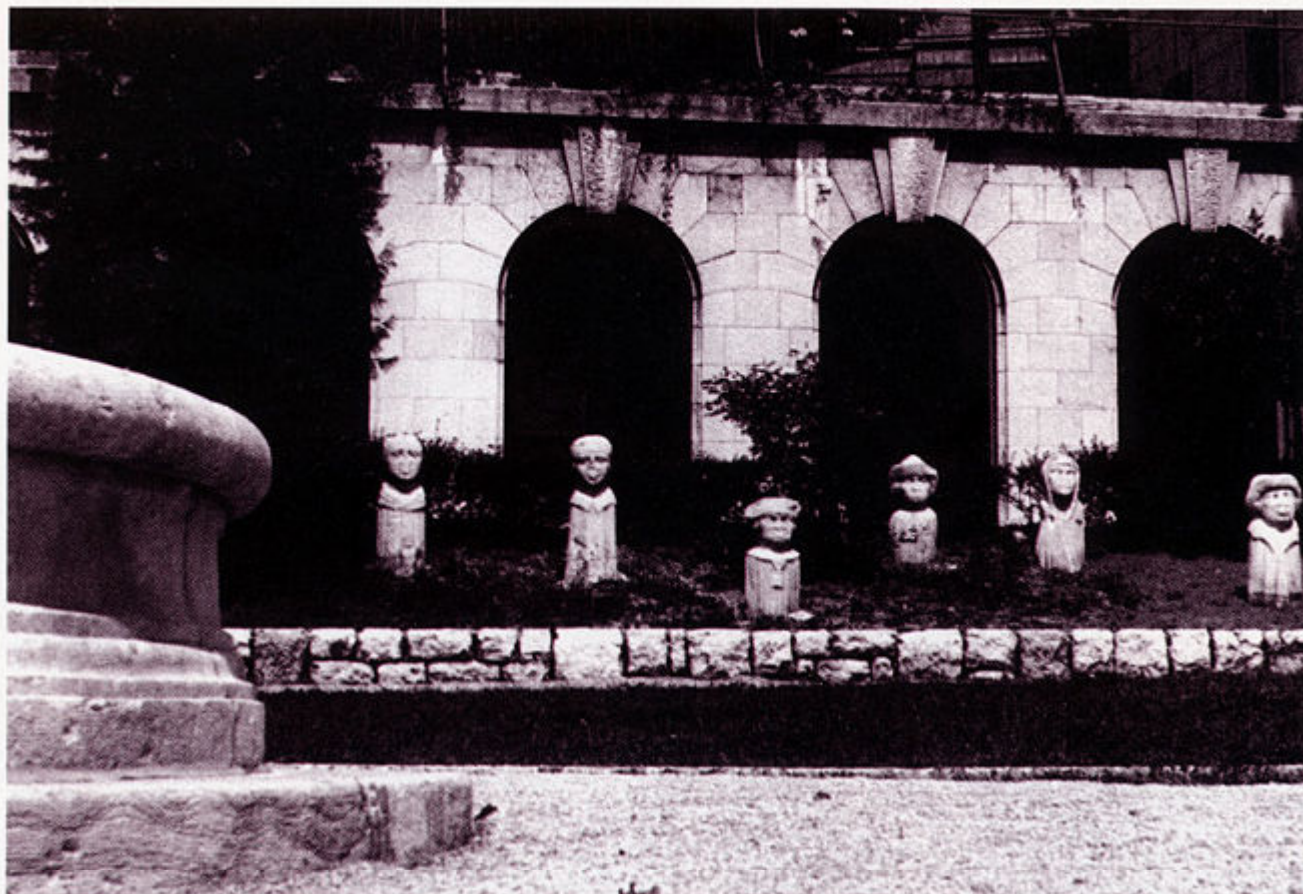
Izuzmemo li rijetke slučajeve, sustavni rad na prikupljanju takve spomeničke građe započeo je godine 1889. kada je novoosnovana Societa di Storia Patria

predložila riječkoj općini da imenuje stalnu komisiju sa zadatkom da na području grada prikuplja povijesne spomenike, preventivno one lokalnog karaktera, da se brine o konzerviranju Rimskog luka, grbova i lapida u Starom gradu³⁸ a ukoliko se oni nalaze izvan grada Rijeke nabavlja njihove kopije za muzej.³⁹

Prvi značajniji poklon kamenih spomenika muzeju u Rijeci zabilježen je 1896. godine kada je čuveni riječki industrijalac Whitehead muzeju poklonio dvije urne cinerarije koje su iskopane prilikom kopanja za temelje

njegovih kuća na Brajdi.⁴⁰

Te iste godine općina je namjeravala u muzej prenijeti i gradski stup Stendardec na kojemu se vijala gradska zastava, a stajao je ispred zgrade Municipija što je 1897. g. i učinjeno⁴¹, da bi se 1920. ponovno vratio na isto mjesto. Godine 1945. premješten je na Zeleni trg u blizini stare gradske vijećnice, a 1970. opet

Lapidarij iz 1964. godine s postavom stupića s glavama krivokletnika. Fototeka HPPMHP-a.

pred zgradu negdašnjeg Municipija. Tada je akademski kipar Zvonko Kamenar stup restaurirao i konzervirao te je prema projektu arhitekta Igora Emilija postavljen na postolje oblikovano od velikog bloka kamena. Istodobno je Kamenar načinio vjernu kopiju stupa koja je postavljena u parku Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci.⁴²

(Stup Stendardec, o kojem je općina vodila posebnu brigu, podigao je 1509. godine car Maksimilijan gradu Rijeci, koja se pokazala vrlo odana svome novom gospodaru⁴³ za vrijeme rata s Venecijom 1508. godine kada je grad bio zauzet i pri tome jako stradao. Na stupu je osim lika sv. Vida, patrona grada, na drugoj strani bio i carski orao kao i tekst na latinskom jeziku kojim car jamči građanima slobodu, imovinu i mir.⁴⁴ Stup na kojem se

vijala carska zastava u prošlosti je bio nekoliko puta obnovljen uz dodavanje novih natpisa.⁴⁵ Od godine 1848. na stupu se vijala gradska trikolora.)

Muzejski lapidarij sadrži, osim arheoloških nalaza iz rimskog razdoblja (urne pronađene 1939. godine,⁴⁶ fragment jednoga rimskog nadgrobnog spomenika,⁴⁷ fragment zida rimskih termi pronađenih 70-ih godina kraj zborne crkve Uznesenja Marijina) i spomenike koji su kao natpisi, znakovi, simboli ili pak kao ukrasi bili sastavni dio određenih građevina,⁴⁸ Jedan antički ulomak s natpisom iz Italije, te dvije gotičke patene nepoznata podrijetla, potječu iz Nugentove zbirke. Vjerojatno su prilikom selidbe Muzeja s Trsata poslije 1953. prenesene kao posljednji ostaci tih Nugentovih kamenih spomenika u Rijeci.

Jedan od 14 krivokletnika Adamićevih "svjedoka". Foto: "Sport" Rijeka

Osim jednoga ranosrednjovjekovnog fragmenta (romanički plutej) i ulomka pletera iz Boljuna, te već spomenutih dviju gotičkih patena, spomenici su uglavnom iz XVI. st., odnosno iz XVII.-XIX. st.

Među natpisima posebno su značajna dva iz XVI. st.: jedan iz 1561. na kojemu se spominje Bartolomej Grahovac, arhidakon

koji je dao sagraditi neke kuće u starom gradu,⁴⁹ te drugi na kojima se spominje majstor Gašpar sa svojom ženom Barbarom, također 1561. godine, koja se na početku teksta bilježi a r a p s k i m brojevima, a n a k r a j u glagoljskim.⁵⁰ Dragocjeni primjerak gotičke klesarije svakako je polikromirani reljef grba Riječke patricijske obitelji Criminelli koja je imala važnu ulogu u životu grada. Na grbu je datacija MD (1500).⁵¹

Natpisi na pojedinim pločama svjedoče o podizanju ili popravku gradskih utvrda, na njima se spominju kapetani

Rijeke i Trsata primjerice Ivan Petar od Argenta godine 1671. koji je 1673. započeo graditi i most preko Rječine, što je također ovjekovječio prigodnim natpisom.⁵²

Skupina grbova svjedoči o obiteljima i kapetanima Rijeke, a naročito se ističe habsburški carski orao na velikoj dvodjelnoj

Razmještanje kamenih spomenika za lapidarij, 1970. ili 1971. godina. Fototeka HPPMHP-a.

kamenoj ploči koji je nekad stajao na Riječkom kaštelu a nakon rušenja prenesen u muzej.⁵³ Tu su i grbovi grada Rijeke iz XVIII. st. koji je vjerojatno nekoć bio na staroj gradskoj vijećnici i noviji s početka XIX. st. koji se nalazio na zgradi Municipija.

Puštanje u promet Anine ceste 1785. godine zabilježeno je na spomen-ploči¹⁷ a od 1801. god. sačuvana je spomen-ploča na kojoj je zabilježena obnova gradskog tornja nakon velikog potresa koji je pogodio Rijeku 1750. godine.⁵⁵

Tu je i kamena bitva s uklesanim natpisom u čast nadvojvode Josipa i njegove žene Marije Doroteje, koji su 1896. posjetili Rijeku i novo пристаниšte što ga je općina o svom trošku sagradila kao osnovu buduće moderne riječke luke.⁵⁶ Natpis iz 1847. svjedoči o velikim radovima na izgradnji lukobrana koji

su započeti 1845. "zajedničkim željama za ugodno пристаниšte brodova započeta je javnim sredstvima gradnja ovog gata pružajući lijevu stranu za izgradnju i jače širenje trgovačkog zamaha".⁵⁷

Dakle, iz navedenog je vidljivo da su kameni spomenici u lapidariju našega Muzeja dijelom arheološki ili slučajni nalazi s područja Rijeke, neki potječu s gradskih kula i kaštela s kojih su ih nakon rušenja gradske vlasti smjestile u Muzej, drugi su, pak, izvađeni iz nekih zdanja (npr. crkva sv. Jerolima) u koje su bili ugrađeni kao građevni materijal.

Neki kameni spomenici potječu iz kolekcije čuvenoga gradonačelnika Giovannija Ciotte i poznatog maršala grofa Lavalu Nugenta. Nastajanje ove male ali značajne zbirke kamenih spomenika bilo je dugotrajno, često

i bremenito nespozumima i indolencijom ili nemarom pojedinca.

Članove Komisije za nadzor muzeja silno je zabrinulo rušenje staroga riječkog kaštela 1905. godine, jer su primijetili da se ne vodi dovoljno brige o predmetima koji se tamo nalaze. Budući da je jedan natpis već bio izgubljen, Komisija je zahtijevala od općinskih vlasti odlučno zauzimanje za spašavanje spomenika. Godine 1906. član Komisije dr. Širola uočio je da ploče s natpisima nisu uzidane u novu zgradu suda kao što je bilo predviđeno nakon rušenja kaštela. Općinske vlasti su odgovorile da su zbog pomanjkanja prostora u muzeju pohranjene u gradskom skladištu. No, građane koji su se brinuli za očuvanje povijesnih spomenika još je više bunila neobjašnjiva zabrana fotografiranja unutrašnjosti kaštela kao i predmeta što su se tamo nalazili.⁵⁸

Ovdje ne možemo a da ne uočimo kako ovakav odnos prema povijesnoj i kulturnoj baštini nije nipošto usamljen već je samo dio kontinuiranog ponašanja odgovornih čimbenika. Naime, gotovo istovjetan slučaj ponovio se 70-ih godina ovog stoljeća kada komunalna služba nije dopustila da se u naš muzej prenesu neki predmeti s tavanskih prostora napuštenih i za rušenje predviđenih kuća u riječkom starom gradu, a posebno predmeti od kovanog željeza koji su jednim dijelom bili sastavni elementi starogradske arhitekture. Prihvatili smo dato objašnjenje da će se sve to zajedno s kamenim elementima ponovno ugraditi u obnovljene zgrade. Zaista, sve je bilo složeno u skladište kuće koja se nalazila na mjestu sadašnje kavane "Sveti Vid" (zahvaljujući ravnosnom

šefu gradilišta) i zbog sigurnosti zazidano. No, nakon što su samo neke kuće, i to djelomice, vraćene u prijašnje stanje, odzidana su vrata ali ranije spremljena građa je nestala tokom odsustva šefa gradilišta. No, utješno je što "tako bijaše i u dobra stara vremena".

Budući da je 1903. umro bivši gradonačelnik Giovanni Ciotta, Komisiji je predloženo da se za muzej otkupi kameni dio njegove zbirke⁵⁹, ali nakon pregleda predmeta Komisija je smatrala kako je bolje da ostanu na istom mjestu, tj. u parku vile Ciotta.⁶⁰ Tek 1920. odlučeno je da se i ti spomenici pohrane u muzeju⁶¹ koji je 1925. preseljen u Villu Margheritu gdje su kameni spomenici izloženi u bivšoj kapeli vile.⁶² Među izlošcima isticala su se tri eksponata iz Ciottine zbirke: reljef muškarca, natpis Badusija Sabiniana i nadgrobnni natpis Vettida Phindara,⁶³ a u parku vile trinaest od negdašnjih četrnaest stupića s glavama krivokletnika. Te je stupiće 1882. Ciotta preselio u park svoje vile a do tada su stajali ispred kuće koju je 1887. sagradio Simeon Adamić⁶⁴, njegov pradjed po majci. Njega su neki riječki građani bili optužili da je, navodno, u Martinšćici pronašao veliko blago na koje nije carskoj blagajni uplatio uobičajen iznos.⁶⁵ Zbog toga je dospio u zatvor, a četrnaestorica svjedoka teretila su ga za utaju legata. No, njegov sin Andrija Ljudevit Adamić uspio je kod cara Josipa II. opravdati oca te je razriješen optužbe i pušten iz zatvora. (Kao spomen na sramni proces pred novosagrađenu kuću, na tada vrlo prometnom mjestu u gradu, postavio je stupove s glavama svojih svjedoka: damu s visokom frizurom, časnika, elegantnog

gospodičića, kočijaša, služavku i dr. Tako su se krivokletnici mogli svaki dan vidjeti kad bi tuda prolazili.)⁶⁶

Godine 1964. uređenjem muzejskog lapidarija u parku muzeja i Adamićevi su "svjedoci" izloženi na doličnom mjestu pred arkadama.

Ostali kameni spomenici postavljeni su kronološkim slijedom s unutarnje strane ogradnog zida ispred obrezane živice lovora, te pod arkadama: najstariji spomenici grada, skupina grbova, spomenici Rijeke od XVI. do XX. stoljeća, Adamićevi "svjedoci". Spomenici u arkadama bili su noću osvijetljeni. Takav lapidarij s lijepo uređenim parkom i vodoskocima, te s restoranom "Museion" pod istočnim arkadama palače bit će idućih nekoliko godina privlačno mjesto mnogim kulturnim građanima Rijeke.

Žrtvenik liburnijskog božanstva Sentonae. Fototeka HPPMHP-a.

Međutim, nakon nekog vremena park se sve više uništava, ponajprije zbog neprimjerno ponašanja "građana", ali također i zbog vlage koja je probijala iz zidova lapidarija. Sedamdesetih godina je, zahvaljujući izuzetnim naporima muzeja, sve dovedeno u primjereno stanje. No kako je korisnika kompleksa pomorskog i Povijesnog muzeja hrvatskog primorja, tj. bivše guvernerove palače, bilo sve više to je i ugroženost spomenika postajala sve veća jer su svi ulazi u park bili otvoreni i bez kontrole. (Stoga nije čudo da je nedavno jedan Adamićev "svjedok" premazan crvenom bojom koja se teško može skinuti a da se, pritom, ne ošteti sam spomenik). Uza sve mjere koje je stručno osoblje s upravom Muzeja poduzelo radi sanacije objekta i zaštite spomenika, stanje se već godinama bitno nije promijenilo.

Tako je ova, za povijest našega grada, značajna zbirka dovedena u jedno stanje a sami su spomenici ugroženi. Na žalost, zbog nedostatka odgovarajućeg prostora nemaju

Grb riječke patricijske poodice Carminelli iz 1500. godine. Fototeka HPPMHP-a.

se ni gdje deponirati.

Druge dvije zbirke kamenih spomenika značajnih za povijest Rijeke nalaze se u **klausturu bivšeg augustinskog, a sada dominikanskog samostana, te uz Crkvu Uznesenja Marijinoga (Vela crikva).**

Oba ova lapidarija sadrže isključivo nadgrobne ploče koje su prilikom uređenja

Raunacher s latinskim natpisom izvedenim goticom, a na drugoj je reljef viteza u oklopu i latinski natpis s datacijom (1482.)⁷⁰.

Martin Raunacher je 1450. godine dao sagraditi gotičku kapelu Sv. Trojstva u sklopu riječkog augustinskog samostana a isto tako je koncem 15. stoljeća kao zavjet Gašpara Raubera i njegove žene Katarine započela

Austrijski carski grb. Foto: Srećko Ulrich

poda u crkvi sv. Jerolima izvađene 1883. godine⁶⁷ a u Veloj crkvi 1901. godine.⁶⁸

Gotovo na svim pločama bili su urezani natpisi ili isklesani neki likovni prikazi, ponajviše grbovi. Među njima vrsnoćom izradbe osobito se ističu nadgrobne ploče riječkog kapetana Martina Raunachera i njegove žene Margarete Lamberger,⁶⁹ te ploča Nikole Raubera, brata riječkog kapetana Gašpara Raubera.

Na prvoj su isklesani grbovi supružnika

gradnja kapele Bezgriješnog začeca.⁷¹

Dok su spomenici u klausturu samostana zaštićeni od atmosferilija i dobro sačuvani, oni uz Velu crkvu, izloženi kiši i vjetru, na žalost su najvećim dijelom uništeni, te se na velikom broju ploča tek naziru likovi i natpisi, a neki su čak potpuno izbrisani.

Usprkos činjenici da su ovi spomenici zaštićeni od devastiranja nedolichnih pojedinaca oni, ipak zbog neprimjerenog smještaja polako ali sigurno nestaju.

*Kao što u svakoj zbirci našega Muzeja ima predmeta koji su postali sastavni dio muzejskog inventara zahvaljujući darovima pojedinih građana, tako je i u **zbirdama Pomorskog odjela**. Spomenut ćemo samo neke značajnije primjerke bez kojih bi stalni

još tri: jedna s krmenog zrcala barka u obliku lovorovim vijencem okružene ploče s reljefom lika djevojke koja u desnoj ruci podiže lovorov vijenac a u lijevoj pušta goluba⁷³, te druge dvije s pramčane statve trabakula i brancere, rijetki su primjerci ovakvih sačuvanih ukrasa sa starih brodova

Pl. Nic. L'Anno Nave Nobile Cap. Gio. Carr. il giorno 3 Genajo 1845. Ritrovandosi nel canale di Bristol, sorpresa da un forte Oragano, la Bon. Lib. a sacco di Velle levende, verso l'arceff. Dopo il voto fatto alla Sera del giorno seguente alle ore 8 pon. si ancorò con due ancore alla sep. parafata testa di l'arceff al il Vento si veno al Mare. La me fatto. Scrivono Diego Francovich.

Votivna slika ; trabakul "Caltone" 20. siječnja 1845. zahvaćen olujom pod zapovjedništvom kapetana Ivana Minacha. Trsat

muzejski postav bio znatno osiromašen autentičnom pomorskom građom.

Iz obitelji Sinčić-Lupis de Tihovac 23. ožujka 1946. darovane su "dvije pulene - brodski ukras na kljunu broda visine 95 i 98 cm,"⁷² koje predstavljaju poprsje muškarca u plavoj svečanoj odori i poprsje djevojke za koje bi se moglo pretpostaviti da je dio malo veće skulpture ako i nije sirena, ovdje zvana *divica*. Te inače dobro sačuvane pulene kao i

na hrvatskoj obali Jadrana.

U poratnim godinama (tj. iza II. svjetskog rata) obitelj Martinolić (od kojih su neki bili brodograditelji) iz Malog Lošinja darovala je "veliki kožni atlas iz 1751.-1779. godine, koji se sastojao od 34 mape što obuhvaćaju gotovo sva mora svijeta. Zanimljivo je da se taj atlas nalazio na ratnim brodovima francuskog kralja Luja XVI., a potom i Napoleona. Godine 1837. dopao je

brodovlasniku I. Radakoviću na jedrenjaku 'Sollievo', a odatle lošinjskoj obitelji".⁷⁴

Godine 1949. kapetan Ivan V. Perović daruje jedan oktant, a 4. lipnja 1952. "Riječki list" bilježi kako "skoro svakog dana uprava Muzeja Hrvatskog primorja na Trsatu prima na dar od svojih pomagača i poštovalaca

upravitelj sušačkoga Gradskog muzeja u svom izvještaju ističe, da "do kraja 1934. sabrano je 16 slika jedrenjaka" te "kolekcija (škice) i slike o brodogradnji"⁷⁶.

U tom istom izvještaju Sveško pripominje kako je "u par navrata putem naše lokalne štampe upravio građanstvu poziv u kojem

Votivna slika; brik "Tonka" zahvaćen olujom u Bristolskom kanalu 1853.god. Trsat

raznovrsne predmete te je tako dr. Juraj Derenčin darovao dva brodska 'bucela' (kolotura), a prof. Valerija Medanić sa Sušaka dvije slike brodova".⁷⁵

Tako se i nakon Drugoga svjetskog rata nastavila praksa darivanja koja je i u prijeratnom razdoblju bila vrlo značajna za popunjavanje muzejskog fonda. Naime, još 28. studenoga 1934. prof. Ivan Sveško,

sam mu razložio svrhu i zadaću ovog našeg zadatka (tj. prikupljanje predmeta za muzej) i pozvao ga, da ustupi muzeju razne stare predmete koji dolaze u obzir. - No, budući da živa riječ daleko više djeluje, nego mrtvo slovo, smatrao sam potrebnim da se lično obratim na pojedince i tako ih što više zainteresiram za stvar".⁷⁷

Napominje, da je u akciji osim, unutar grada

(Sušaka), posebnu pažnju posvetio "jednoj i drugoj Kostreni (tj. Sv. Barbari i Sv. Luciji), tim starim riznicama našeg pomorskog života".⁷⁸

U popisu darova i darovatelja 1935. godine navode se dvije velike slike, koje je darovao gospodin Božo Suzanić, a izvjesni N.N.

Naslovnica Pomorskog atlasa (1751-1779)

između ostalog daruje također dvije slike jedrenjaka, da bi 1938. poklonio još jedan jedrenjak i trabakul te sliku jedrenjaka "Joško" i jedrenjaka "Elena".⁷⁹

Kako se iz popisa može vidjeti ni čuvena

sušačka obitelj Ružić ne zaostaje u darivanju: jedan jedrenjak i jedan parobrod na jedra dar

Potpis vlasnika Pomorskog atlasa na prvoj stranici

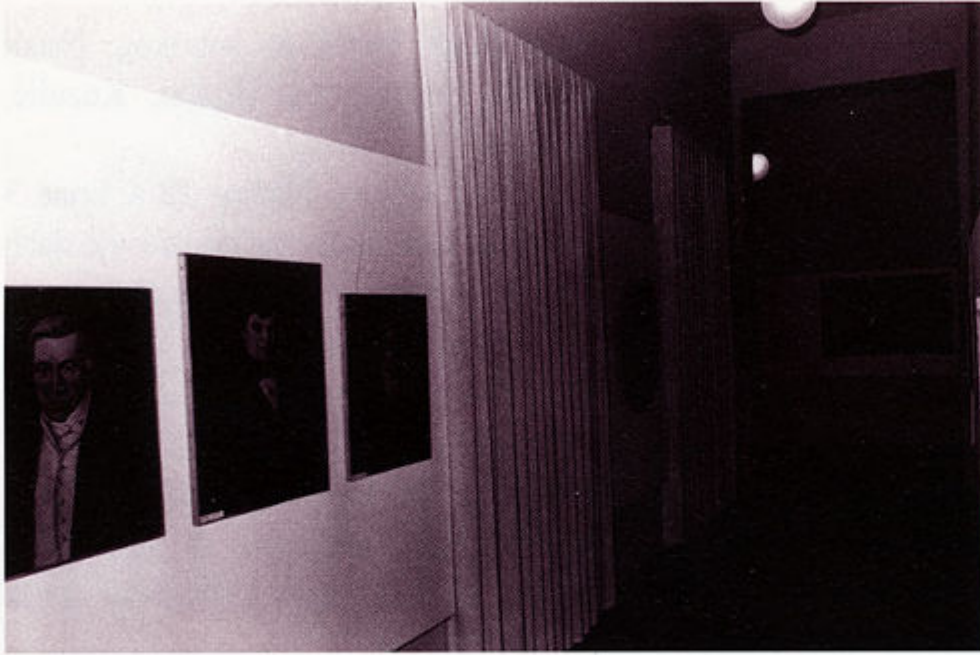
su Gj(ure) Ružića iz god. 1935.⁸⁰

Evidentno je, dakle, da su upravo slike brodova, posebno jedrenjaka i portreta pomorskih kapetana, od samih početaka našega Muzeja u prikupljanju muzejske građe bile prioritete, jer predstavljaju jedinstven likovni dokument o našim pomorcima te o brodovima, koji su najvećim dijelom izgrađeni na području Kvarnera, a plovili su na razne strane svijeta vođeni vrsnim pomorcima-kapetanima rođenim i odraslim u surovim uvjetima škrto

TABLE
DES CARTES
CONTIENUES
DANS L'ATLAS MARITIME
SAVOIR

F antaisie	1.
Tableau de tous les Pavillons que l'on arboré sur les Vaisseaux dans les quatre parties du Monde 1798.	Cart. 1.
Carte des variations de la Boussole Méditerranée	12.
Carte réduite de la Mer de Morocco	1.
Carte réduite de la Mer Noire	1.
Carte du Détroit de Gibraltar	1.
Carte Hydrographique de la Baie de Cadix	1.
Plan du Port de Lisbonne & des Côtes voisines	1.
Carte réduite des Côtes d'Espagne & de Portugal depuis le Cap Finis jusqu'au détroit de Gibraltar	1.
Carte réduite du Golfe de Gascogne depuis le Cap Finistère jusqu'à Brest	1.
Carte des Côtes de France, de Portugal & d'Espagne depuis Gibraltar jusqu'à Cadix	1.
Carte réduite de la Manche	1.
Carte des côtes de la Tunisie	1.
Carte réduite des Côtes de Flandre & de Hollande	1.
Carte réduite des Mers du Nord	1.
Carte réduite des Côtes Occidentales d'Afrique depuis le détroit de Gibraltar jusqu'au Cap Bojador & les Isles Canaries	1.
Carte réduite de l'Océan Occidental	1.
Carte Hydrographique de la Rivière de la Plata	1.
Carte réduite du Golfe du Mexique & des Isles de l'Amérique	1.
Carte réduite de l'Océan Méridional	1.
Carte réduite de l'Océan Oriental ou Mer des Indes	1.
Carte réduite de la Mer du Sud ou Mer Pacifique	1.
Carte réduite des Côtes Orientales de l'Amérique Septentrionale. 1 ^{re} feuille, contenant l'Isle Royale, l'Acadie, la Baie Française, Nouvelle Angleterre, & la Nouvelle York	1.
— id. 2 ^e feuille, contenant partie du Nouveau Jersey, la Pensylvanie, le Maryland, la Virginie, la Caroline Septentrionale & Méridionale & la Georgie	1.
Cartes réduites de l'Isle Antilles & des détroits de S. Domingue	1.

Popis karata na drugoj stranici atlasa

Izložbeni prostor za slike iz Zbirke jedrenjaka i pomorskih kapetana, 1971.

primorskog krša.

Po koncepciji nove muzejske postave šezdesetih je godina na II. katu Muzeja veći dio slikovne građe iz povijesti pomorstva predložen fotografijama, a originalne slike jedrenjaka, kao i portreti pomoraca, izlagali su se kroz povremene, odnosno prigodne izložbe. No, to nije moglo zadovoljiti tadašnje brojne posjetitelje, ljubitelje pomorstva, posebno pomorce i njihove obitelji kao darovatelje, pa se nametala potreba da se dio te građe zasebno izloži.

Za to se pružila prilika 1970. g. prilikom proslave 35. obljetnice povratka Rijeke hrvatskoj domovini kada su se zbog protokolarnih potreba grada uređivali muzejski

prostori. Zahvaljujući tome, a i kasnije, uz hodnik na kraju postave drugog kata, očišćen je od raznovrsnog materijala još jedan pokrajnji hodnik koji će povezati druge manje izložbene prostore istoga kata što će sedamdesetih godina povremeno ili stalno biti pristupačni javnosti ("Otvoreni

depo" i nanovo postavljena Zbirka egzotike). Sami hodnici bili su prikladni za postavljanje slika jedrenjaka i pomoraca.

Na zidne plohe postavljeni su panoi kako eksponati ne bi dodirivali zid s jedne strane, a s druge da se slijedi koncepcija likovnog rješenja i prezentacija postava na ovom katu Muzeja.

Slike pomoraca i jedrenjaka, rađene u tehnici ulja na platnu, tempera i akvarela, svojim

Izložbeni prostor za slike iz Zbirke jedrenjaka i pomorskih kapetana, 1971.

manjim formatom, osim dviju većih dimenzija, primjerene su ambijentima ovdašnjih starih pomoračkih kuća. Iako ovako zasebno izložene u Muzeju predstavljaju samo mali dio brodovlja koje je kroz nekoliko stoljeća vođeno iskusnom i sigurnom rukom naših pomoraca, ove dragocjene slike pobuđuju kod domaćih posjetitelja osjećaje divljenja i ponosa zbog dugotrajne pomorske tradicije ovoga drevnog hrvatskog kraja.

U prvom (26 metara dugom a širokom 2 m) hodniku, na kraju pomorsko-povijesnog postava, koji je djelomice osvjetljen i dnevnim svjetlom iz atrija kroz prozore i ostakljena vrata te na jednom kraju i zenitalnim svjetlom s krova, na jednom zidu izloženi su jedrenjaci slikani u tehnici ulja na platnu (najvećim dijelom radovi B. Ivankovića): brik "Ludmila" i bark "Carmelo" (1873.), brigardin "Ida" (1876.), bark "Ruma" (1876.), bark "Giov. Sodich", bark "Jane" (1881.), bark "Abraham" (1888.), bark "Conte Goza Szapary" (1892.), zatim barkovi "Rebus", "Bristo" "Fiume" i "trojednica", kojima su kapetani bili V. Večerina, Josip Peršić, Marko Krstić, Mateo Katarinić itd.. Na drugom zidu su portreti pomoraca odnosno pomorskih kapetana.

Portreti pomorskih kapetana i pomoraca potječu mahom iz 19. st. dok su portreti iz ranijeg razdoblja (17. i 18. st.) u stalnom postavu II. i I. kata Muzeja uglavnom iz lošinjske obitelji Petrina.

Izloženi su kap. Lupis de Tihovac, braća Benedetto i Francesco Minak, I. Randić, Leopold Adamić, kap. Kozulić, Marko Martinić, Mate Žuvičić iz Bakra, pomorac u uniformi parobrodarskog društva "Adrie",

brodovlasnik Minak iz Voloskog, Natali Randić, Boneventura Urpani, Kozulić, Medanić.

U drugom hodniku (dužine 10 a širine 3 metra), do kojeg je dnevno svjetlo vrlo slabo dopiralo s prozora obližnjeg stubišta, sada osvjetljenom nizom neonki na stropu, izložene su slike brodova slikane u tehnici akvarela i tempere. Na taj je način bilo izloženo četrdesetak slika na opće zadovoljstvo posjetitelja te stručnjaka, odnosno kritički raspoloženih djelatnika iz oblasti pomorstva.

Prateći tokom dugog niza godina reakcije posjetitelja očito je kako, uza sve muzeološke postulate u sredinama svjesnim bilo pojedinačnog bilo zajedničkog doprinosa, stvaranju muzejskih fundusa treba pristupiti izvjesnim senzibilitetom te dostignuća i zahtjeve suvremene muzeologije pri ekspoziciji izložaka pokušati učiniti prihvatljivijima kako u vlastitoj tako i u ostalim sredinama.

(U našem Muzeju primjer je etnografski postav, koji u skućenim prostornim mogućnostima a s obiljem građe, smišljenom jednostavnošću ekspozicije pojedinih skupina predmeta, oduševljava posjetitelje najrazličitijih profila i profesija, kako naših tako još više inozemnih.)

Zbirka slika brodova i pomorskih kapetana koja u našem Muzeju broji gotovo stotinu primjeraka, nije jedina na širem riječkom prostoru već se, poput zbirke kamenih spomenika, nadopunjuje drugim zbirkama koje se nalaze u Gradskom muzeju Bakar, te u Trsatskom svetištu Majke Milosti, a također su nastale darivanjem.

U bakarskom Muzeju od 23 jedrenjaka

glavnina je izložena u posebnoj prostoriji gdje su slike zbog malog prostora postavljene u dva reda, jedna iznad druge. Zanimljivo je da su na većini slika prikazani brodovi u oluji, često s vrlo detaljnim legendama o poziciji broda, mjestu odakle je krenuo i kamo plovi. Naravno, uvijek uz ime broda spomenut je i zapovjednik.

Nabrojimo samo neke od tih slika kojima bi, uzgred rečeno, bio neophodan preparatorsko-restauratorski zahvat.

Brigantin "Nadežda" iz 1861. s kapetanom P. Potradom zahvaćen olujom spasio se čudom i uplovio u luku Malta. Isto tako i brik "Reka" 1866. dok je bark "Soffia" 1862., pod zapovjedništvom kapetana Ante Kukovića, potonuo u burnom moru 1862., a zavjetnu sliku poklonio je preživjeli vođa palube Augustin Pavletić. Tu je i brik "Carrina" s kapetanom Ivanom Lovrićem u oluji 1868. godine s vrlo opširnim opisom zbivanja, zatim "Bakran" s kapetanom Nikolom Mikulićem, koji je na putu iz Amerike kod Marseilla zahvatio orkan 25. i 26. kolovoza 1887. Sliku je bakarskom Muzeju darovala Marica Štefanić.

Brigantin "Dragomil" također je slikan u oluji 1869., a zapovijedao mu je kap. Cosmo Krtica.

Većina slika naslikana je u Veneciji, a obično je slikao Giovanni Luzzo dok je bark "Hrvat" i bark "Maria" 1878., odnosno 1880. slikao B. Ivanković.

Slike B. Ivankovića (koji je i sam bio pomorski kapetan pa je zahvaljujući svome slikarskom talentu mogao najbolje i najuvjerljivije oslikati sve detalje broda kad miruje u luci ili se zahvaćen uraganom probija kroz pobješnjele valove) u posjedu

našega Muzeja, bakarskog Muzeja te Trsatskog svetišta čine najbrojniju skupinu njegovih slika pohranjenih u javnim institucijama jednog područja.

Zbirka zavjetnih darova u Trsatskom svetištu Bl. Dj. Marije zvanog Majkom Milosti, a najčešće Gospa Trsatska, možemo reći da je nastala darovima brojnih hodočasnika još u vrijeme podignuća crkve, a potom i samostana, tj. od doba Martina Frankopana kao donatora. Sačuvali su se samo neki vredniji darovi kao relikvija Barbare Frankopan iz 1485., srebrni kip Majke Božje, koji je darovao hrvatski ban Toma Erdödy 1597., veliki srebrni pozlaćeni kalež što ga je darovao Stjepan Erdödy 1615., također hrvatski ban, zatim dragocjeni darovi cara Leopolda I. i carice Marije Terezije.⁸¹

Svi ti darovi, kao i druge dragocjenosti Trsatskog svetišta, su od 1990/91. godine izloženi i za javnost pristupačni u suvremeno uređenoj i dobro zaštićenoj samostanskoj riznici.

Ostali zavjetni darovi koji su nakon temeljite obnove crkve i samostana 1960.-1963. prebačeni u također obnovljenu kapelu⁸², koja od tada nosi naziv "Kapela zavjetnih darova", mogu se prema materijalu i sadržaju svrstati u nekoliko skupina od kojih nas posebno zanimaju slike i modeli starih brodova.

Već odavna su pomorci ispunjavajući svoj zavjet na moru u trsatskoj crkvi Bl. Dj. Marije ostavljali slike ili modele brodova na kojima su plovili.

Prva takva slika iz god. 1674. poznata nam je samo zahvaljujući opisu o. Apolinara Braničkovića iz god. 1926., jer se sama slika po svoj prilici nije sačuvala. Prikazivala je

brod koji su prekrili valovi pa se Petar Svilokosac iz Dubrovnika, ne videći drugog spasa, zavjetovao Bogorodici na Trsatu. U tom času valovi se slegoše i on sretno dođe do cilja. Na spomen toga događaja u trsatskoj crkvi ostavio je sliku, da se vidi kako se spasio.⁸³

Najstarija sada sačuvana slika u Kapeli zavjetnih darova je iz 1844. godine (Brik "Ana" u oluji), zatim brik "Romana" na prvom putovanju zahvaćen uraganom u Cefaloniji 26. ožujka 1852., brik "Tonka" u oluji iz 1853., trabakul "Caltone" pod zapovjedništvom kapetana Ivana Minacha 20. I. 1845. zahvaćeni jakim nevremenom "u očitoj pogibli da se potopi sa čitavom posadom izgubivši čamac za spasavanje zagovori se Majci Božjoj".⁸⁴

Godine 1881., 31. listopada, kapetan Đuro Mikuličić na barku "Ban Mažuranić" sretno se spasio u oluji koja ga je zahvatila u Guaskonjskom zaljevu 31. X. 1881.⁸⁵ U istom zaljevu stradao je parobrod "Tibor", ali spašeni od očite smrti, pomorci ostavljaju na spomen svoga spasa sliku u trsatskoj crkvi.⁸⁶

Tako se redom niže preko trideset slika i priča o stradanju brodova i njihovom čudesnom spasenju na zagovor Gospe Trsatske. Parobrod "Tibor" kao i neke druge slike više nisu u Kapeli zavjetnih darova kao ni bark "Ban Mažuranić" s oblim kamenom, koji je spriječio prodor vode prilikom jednoga strahovitog uragana.

Na više slika legende su oštećene ili zagubljene, a posebno one koje su bile samo nalijepljene ili pak vezane na zavjetni dar, što se osobito odnosi na modele brodova.

Zanimljivo je da se 1912. među spašenima s "Titanica" nalazio i hrvatski mornar Josip

Celer, koji je u znak zahvalnosti poklonio spomen-sliku koja predočuje tu strašnu nesreću.¹⁶ (Slika je i danas u Kapeli zavjetnih darova, a riječ je zapravo o jednom izresku iz tadašnjih novina. Jedan pojas za spašavanje s "Titanica" čuva se u našem Muzeju.)

Budući da je 1983. godine Kapela zavjetnih darova bila opet temeljito renovirana, trebalo je ponovno postaviti zavjetne darove pa sam se odazvao pozivu o. gvardijana Benka Horvata, da pomognem u odabiru votiva kao i njihovom postavljanju.

Budući da zbog karaktera samog svetišta, u kojem se vjernici zahvaljuju za dobivene milosti ili čudesna ozdravljenja kao i spasenja u nevolji, nismo mogli, a niti htjeli, odstraniti sve što predstavlja najobičniji kič (jer time bi povrijedili osjećaje vjernikadarovatelja koji je u najplemenitijoj nakani samo kupio što je mogao i na tržištu našao) odlučili smo da u raznolikom mnoštvu votiva ipak skupina izdvojenih i odabranih zavjetnih darova dobije dolično mjesto te da ih se zaštiti od moguće krađe.

Stoga sam predložio da se u produžetku ograde pjevališta kapele na oba zida postave panoi jednake širine kao što je visina ograde pjevališta. Na taj smo način dobili bijeli pano na sivom zidu na kojem su se isticali izloženi eksponati, tj. zavjetne slike brodova u oluji koje su pomorci ispunjavajući zavjet darivali u znak zahvalnosti za spas iz teške pogibije na moru. Slike su bile složene kronološkim slijedom, a predviđeni iluzionistički stilizirani kvadri (sivo obojeni kao i zid) unutar kojih je ispod svake slike trebala biti legenda o stradanju broda pisana čitkim i dovoljno vidljivim krasopisom (istim kao na slikama) nisu izrađeni. Ova zamisao dakle

nije u potpunosti ostvarena, kao što ni modeli brodova, smješteni u udubine prozora, nisu za pozadinu dobili mat mliječno staklo već "čađavo".

Takvim postavljanjem slika brodova željeli smo istaknuti značaj svetišta Gospe Trsatske za naše pomorce, jer je u njihovoj svijesti Gospa Trsatska stoljećima bila zaista "Stella Maris", jedino svjetlo nade u ovozemaljski spas u času potpune bespomoćnosti i beznada na pučini olujnog mora.

Premda ovakve slike bilo u muzejima, crkvama te pojedinim kućama, čine pravu ilustriranu povijest našega pomorstva, one u svetištima više su vizualni izraz jedne intimno proživljene drame, koja je sretno završila zahvaljujući samo čvrstoj vjeri u spas vrhunaravnom silom. Stoga su i donesene na takvo mjesto koje im je, uz njihove najmilije, u sudbonosnom času bilo jedino pred očima. Ta mala, naoko neznatna djela, nastala pod svježim dojmovima udesa, zapravo su fiksirani zapisi, legende o brodu u trenutku stradanja, te itekako zaslužuju više pijeteta. Ona mogu biti značajan izvor za proučavanje našega pomorstva pa je nestanak svake slike nenadoknativ gubitak jednog autentičnog dokumenta o teškim tragedijama na moru, posebno za povijest našega pomorstva.

Čini nam se uputnim ovdje spomenuti i zavjetnu crkvu na Čikatu u Malom Lošinj iz koje je nestala kompletna zbirka zavjetnih slika pomoraca a da je nadležne institucije prethodno uopće nisu fotografirale. Srećom je to učinio jedan od potomaka lošinjskih Kozulića (brodovlasnika) koji živi u Trsatu pa je njegova fotodokumentacija jedini trag o toj značajnoj zbirci.⁸⁷

Spomenemo li specifičnu zbirku zavjetnih darova u obliku srebrnih pločica zavjetnoj crkvi u Senju, obuhvatili smo sve zbirke na ovom dijelu sjevernog Jadrana koje sadrže dragocjenu likovnu građu iz povijesti našega pomorstva, a koja je najvećim dijelom prikupljena darovima.⁸⁸

BILJEŠKE:

1. Igor Žic, Laval Nugent - posljednji Frankopan gospodar Trsata. Rijeka, 1992., str. 31
2. Vidi bilj. 1
3. Đuro Szabo. Primorske novine. 30. siječnja 1937; Igor Žic, isto, str. 23
4. Vidi bilj. 3
5. Ivan Kukuljević Sakcinski. Trsat grad. Vienac, br 42, Zagreb, 1875. god.
6. Igor Žic. Muzeologija 28, Zagreb, 1990. Muzejski dokumentacijski centar, str. 18-26
7. Iva Perčić-Čalogović, Muzej Hrvatskog primorja u Rijeci, Rijeka - Zbornik, 1952. god.
8. Radmila Matejčić, Povijest riječkih muzeja (rukopis), Arhiv muzeja
9. Igor Žic, Trinaest riječkih krivokletnika, "Mediteran", Novi list 5, 28. 1. 1995. str. 7
10. Iva Perčić-Čalogović, Zbornik, Rijeka, Muzej Hrvatskog primorja,
11. La Bilancia, 21. 05. 1889. br. 119.
12. Iva Perčić-Čalogović, Muzej Hrvatskog primorja, Zbornik Rijeka, str. 587.
13. La Bilancia, 24. 09. 1889., br. 217.
14. Iva Perčić-Čalogović, Zbornik, Rijeka, str. 588.
15. Knjiga inventara. Museo civico, sastavljen vjerojatno nakon II. svjetskog rata
16. Prilog
17. Museo civico, Knjiga inventara,
18. Željka Cetinić. Iz povijesti numizmatičke zbirke Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja. Muzeologija 33, 1996., str.
19. Radmila Matejčić, vidi bilj. 8
20. Popis darova 1934-1940, Gradski muzej Sušak, str. 4 i 5.

21. R. Matejčić, U savezu s morem, Rival br. str. 73.
22. Isto;
23. Isto;
24. Isto; str. 74.
25. Gradski muzej Sušak:
26. Darovnica, Šoići, 13.08.1946., Arhivalia PPMHP, Rijeka
27. Knjiga darova, 55/52, Arhivalia, PPMHP, Rijeka
28. Knjiga darova, 29, 30/46
29. Isto, 08.02.1947.
30. Isto,
31. Knjiga darova, 1948, 3/49,
32. Darovnica, 20.05.1949. Arhivalia, PPMHP, Rijeka
33. Darovnica,
34. Knjiga darova, 1950./1952. Arhivalia, PPMHP, Rijeka
35. Darovnica, 15. 08. 1952., Arhivalia, PPMHP, Rijeka
36. Knjiga inventara PPMHPR, br. 256
37. Đurđica Berc, Muzej Hrvatskog primorja u Sušaku, Rijeka Zbornik, str. 591.
* Knjiga inventara PPMHP
38. I. Perčić-Čalogović, Muzej Hrvatskog primorja u Rijeci, Rijeka-zbornik, 1952., 587
39. Isto, 587
40. Isto, 588
41. Isto, 588
42. R. Matejčić, Kako čitati grad, Rijeka 1988., 72
43. Isto, 69
44. Isto
45. Isto, 71-72
46. R. Matejčić, Lapidarij, zbirka kamenih spomenika Pomorskog i povijesnog muzeja u Rijeci, Rijeka 1964., 5
47. Isto
48. Isto, 3
49. Isto, 9, 10
50. Isto, 10
51. Isto, 9
52. Isto, 13
53. Isto, 15
54. Isto, 16
55. Isto, 17
56. Isto, 20
57. Isto, 21
58. I. Perčić-Čalogović, 1952., 588
59. Isto, 588; I. Žic, Trinaest riječkih krivokletnika, "Novi list/Mediteran", br. 5, 28.1.1995., str 7
60. I. Perčić-Čalogović, 588
61. Isto
62. Ž. Cetinić, Iz povijesti numizmatičke zbirke (ovdje)
63. R. Matejčić, Lapidarij, 5, 6; I. Žic, Trinaest riječkih krivokletnika, 7
64. I. Žic, isto; R. Matejčić, 1988., 164
65. R. Matejčić, 1964., 17; R. Matejčić, 1988., 164
66. R. Matejčić, 1964., isto; R. Matejčić, 1988., isto
67. L.M. Torcoletti: La chieza e il courento degli Agostini di Fiume, Rijeka 1944., str. 30.
68. R. Matejčić, 1988., str. 46-47
69. L.M. Torcoletti, 1944., str. 30
70. R. Matejčić, 1988., str. 46-47.
71. Isto, 46-47.
72. Arhiva PPMHPR
73. Po dimenzijama ova pulena više odgovara nego li "djevojka", ali u darovnici izričito piše "na ... broda", moguće je da je uslijed trulosti drva donji dio poprsja ranije odstranjen.
74. "Pomorska izložba Muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci", Riječki list, 1952.
75. Riječki list, 4. VI. 1952.
76. Izvještaj upravitelja muzeja (do 21. XI. 1934.), rukopis 7. II. 1935., Arhiva PPMHPR
77. Isto
78. Isto
79. Popis darova i darovatelja, Arhiva PPMHPR
80. Isto
81. O. Apolimar Braničković, Gospa Trsatska, Zagreb 1926., str. 18-19
82. Paškal Cvekan: Trsatsko svetište Majke Milosti, Trsat 1985., str. 120-123
83. o. A. Braničković, Gospa od Trsata, Zgb, 1926., str. 25
84. Fototeka Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Trsat-655, god. 1983.
85. o. A. Braničković, str. 27
86. Isto
87. Zahvaljujem gospodinu Ivi Marandiću na podatku
88. Ove zbirke spadaju u nadležnost creskog, odnosno senjskog muzeja pa smo ih se samo uzgred dotaknuli.

The contribution of the individuals in the inception and the development of The maritime and historical museum of Croatian seaside

GOROSLAV OŠTRIC

The oldest known museum collection on the area of Primorsko-goranska county was the collection of art objects of the marchal count Laval Nugent (1777-1862). Since he was great admirer of old art objects, especially the antic monuments, during his stay in Italy he collected great deal of them. When he had married Giovanna Rialio-Sforzza he entered the old and respected aristocratic family, that was in parentage with the family Frankopan. Since then he had started with buying Frankopan's cities. In the year 1822 he put his interest on Trsat. He chose Trsat to be place for his collection and burial place of his family. When Frankopan's castle had become his property, he renovated it and the castle became first specified-built museum area in Croatia. He placed his most valuable collection of monuments (Lapidarium) in North-east tower of castle and the rest of the collections were placed in residence near the castle. Lots of Nugent's objects were placed there, from the monuments, bronze sculptures and other bronze objects, Frankopan's graphics and objects to the 200 art paintings. After Nugent's death, his collection on Trsat started to diminish, and after Second World War the collection was transferred to The maritime and historical museum of Croatian seaside in Rijeka. Still yet in 19th century most of the collection had been moved to

Zagreb. Anyway, if we consider the importance and value of Nugenta's collection we have to realize that the collections of The maritime and historical museum of Croatian seaside would be much poorer without his collection.

Many collections of The maritime and historical museum of Croatian seaside, came into existence, thanks to the gifts of the institutions and donors. Since the other half of the 19th century there were lots of collectors (Ciotta, Geletich, Tuchan) who either sell or donor the objects of art to the museum. Unfortunately, the collections were not progressing very well (except the numismatic and natural history collections). Some of the reasons were problems with space and believing of Giovanni Ciotta, the mayor of Rijeka, that the town needs natural history museum, not the museum of the beautyart.

If we follow the contribution of some individuals to the museum in Rijeka, we can see that some collections have had special treatment. At first, those are the numismatic collection and collections of medals, then the collections of weapons, metal mountings and locks, Lapidarium in the park of the Governor's Palace, the maritime collection, the pictures and models of ships and the portraits of sailors. All of this and all of the contributions were written down in some kind of newspaper called "La Bilancia".

The collections of weapons, metal mountings and locks have progressed since 1888. There were lots of donors during the end of 19th and the beginning of 20th century. Some of them were Giuseppe Muhich, Girolamo Thianich, M. Polonio Valli.

After The First World War, Rijeka fell into Italy's share. At the same time the interest for the history of Rijeka had been growing, and the town-council decided to establish the museum. There was the museological society that began to collect the objects. During the war ages, since 1941 to 1945, it was very hard time for the museum. The Italian government wanted to move the museum into the "Magazzini generali" in Rijeka, but because of some Italian experts, that was canceled.

Since 1948, when Miroslav Blažičević was elected for the new director of the museum, even more of the donors were involved into donating the museum. Miroslav Blažičević took notes about every gift and the donation that he had gotten. He had described and even drawn sketches of the objects.

Today, there are more than 200 objects in collections of the weapons, metal mountings and locks.

Lapidarium (the collection of the stone monuments) is one of the most important collections of the museum. There are more than 50 monuments. The collecting of these monuments has begun in 1889 and first gift of stone monuments to the museum was 1896.

Lapidarium also, besides the archeological founding, contains the monuments that were parts of some buildings in Rijeka. Some of the monuments date from the famous collection of the Giovanni Ciotta and Laval Nugent.

In the year 1964 Lapidarium has become the part of the museum's park. By the use of the complex of The maritime and historical museum of Croatian seaside, the endanger of the monuments became very high.

Unfortunately, the reason for that is the inadequacy of the adequate area.

The maritime collection is one of the collections that were made mainly thanks to the donors. There were lots of different, very rare objects, but most of them were paintings and pictures. It is very important to mention that these pictures and portraits of the sailors and captains are united art documents about some Croatian and World's ships and sailors.

IZ POVIJESTI NUMIZMATIČKE ZBIRKE POMORSKOG I POVIJESNOG MUZEJA HRVATSKOG PRIMORJA RIJEKA

ŽELJKA CETINIĆ

Povijest stvaranja numizmatičke zbirke Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka od samih početaka utkana je u nastojanje utemeljenja gradskog muzeja u Rijeci, *Museo civico*, sedamdesetih godina 19. stoljeća,¹ ali je također usko vezana i za razvojni put Gradskog muzeja na Sušaku s počecima djelovanja tridesetih godina ovog stoljeća.²

Iako se ideja o osnivanju muzeja u Rijeci vezuje za godinu 1875. i za ime cara Franje Josipa I,³ podaci o ciljanoj sabiračkoj djelatnosti upućuju na još ranije razdoblje. Naime, brigom gradonačelnika Ernesta de Vernede već su 1872. godine skupljeni raznovrsni predmeti radi osnivanja muzeja u Rijeci. Među prikupljenom građom nalazilo